

Mr. Muharem Omerdić

DJELA AHMED-EFENDIJE BEJADI-ZADEA BOŠNJAKA

Aḥmed ibn Ḥasan Bejādi-zāde je bošnjački klasik. Značajno se bavio naukom, posebno akaidom (*‘Ilm al-Kalām*) i šerijatskim pravom.

Iako je zauzimaio najviše profesorske i sudske položaje u Osmanskoj carevini i bio priznat učenjak u šerijatskom pravu, nije poznato da je napisao širi opus djela iz ove znanosti. Do danas mu je iz šerijatskog prava otkriveno samo djelo *Kitāb aṣ-Ṣakk* napisano za kadije koji nisu do kraja bili savladali vještinu i tajne sudskog poziva, prije svega vođenje sudskog postupka i sudske dokumentacije.

U djelu *Al-Uṣūl al-Munīfa li al-Imām Ebū Ḥanīfa* sistematizirao je probleme, stavove i pitanja zapisana u akaidskim traktatima Ebu Hanife te hadise iz njegovog *Musneda* koji se odnose na akaidiska pitanja, a u *Išārāt al-Marām min ‘ibārāt al-Imām* je donio komentar prvoga djela i po njemu postao poznat u akaidskoj nauci.

Bejadi-zade, iako već priznat i zapažen naučnik u fikhu, dalje je pohadao predavanja svoga učitelja Muhammeda ibn ‘Alija Amidija, poznatog po nadimku Mulla Çelebi. U akaidskim pitanjima ostao je vjeran učenju Imama A‘zama Ebu Hanife i Ebu Mensura Maturidija, čije je stavove promovirao, zastupao i branio u svim svojim akaidskim djelima dajući im širok prostor. Poznat je u akaidskoj nauci kao komentator traktata Ebu Hanife. Branio je stav da se akaidiska nauka temelji na Kur’anu i Sunnetu te da sve mjerodavne dokaze akaidski učenjaci ehl-i Sunneta crpe iz navedenih izvora. Bejadi-zade, odgovarajući onima koji tvrde da akaidskog pojmovlja i metodologije ove nauke nema u Kur’anu, već da je proizvod mišljenja i iskustva njezinih teoretičara, kaže:

“Dok je broj ajeta o praktičnim propisima i nadgradnji vjere (فروغ) ograničen, dotle je ajeta koji tretiraju razmatranja o bazi vjere, dakle, o egzistenciji Stvoritelja i Njegovih svojstava, postojanje vjerovjesništva te onih ajeta koji daju odgovore nevjernicima, doista mnogo. “Čudim se onima koji govore da se Vjerovjesnik i njegovi ashabi nisu bavili ovim dokazima.”

Po Bejadi-zadetu, najvažnija stvar koju treba u vjeri naučiti, prije svega drugog, jesu pitanja akaida. Oni koji u domenu akaida primjenjuju oponašanje u vjeri (تقليد) u općenitom značenju, zato što su napustili korišćenje razuma, nalaze se u poziciji nezahvalnika, zaslužuju kaznu. Treba znati da su neki stavovi o ‘Ilm al-Kalāmu, koji se prenose od učenjaka Selef-i šāliḥa, kazani za mišljenja onih koji u ovu nauku unose heretičke novotarije (بدعة). Štaviše, Bejadi-zade, prihvaćajući razum kriterijumom prosudbe o ružnom (قبح) i lijepom (حسن), kritizira eš‘arije i drži razum sredstvom razumijevanje zbilje (حقيقة).¹

On smatra da između maturidijâ i eš‘arijâ postoji stanovit broj pitanja oko kojih se mimoilaze, a od kojih on spominje pedeset u svome *Išārāt al-Marām*.² On ističe da je suština vjere u vjerovanju koje jeste osnova i da u tome ne smije biti razilaženja, u praktičnom niti u teorijskom smislu te da su varijacije mišljenja moguće samo u formalnim iskazima, nadgradnji i praktičnim propisima (فروع).

U Bosni i Hercegovini i u svijetu do danas sam registrirao sljedeća djela Ahmeda Bejadi-zadeta:

1. *Al-Uşūlu al-Munīfa li al-Imām Ebū Ḥanīfa* (الأصول المنيفة للامام أبي حنيفة) Bejadi-zade, bivajući fasciniran Ebu Hanifinim akaidskim stavovima, sva svoja djela je napisao s ciljem obrane hanefizma i maturidizma. Jedno od djela koje je napisao u ovu svrhu je i *Al-Uşul al-Munīfa li al-Imām Ebū Ḥanīfa* sistematizirajući probleme iz traktata i djela koja tretiraju život i akaidsko učenje Ebu Hanife te njegov *Musnad*. Izlažući akaidsko učenje Ebu Hanife Bejadi-zade je teme klasificirao na način kako se to inače čini u djelima kelama, izbjegavajući pritom ponavljanja.

U ovome djelu Bejadi-zade je, po mjerilima tadašnje naučne metodologije, uradio klasifikaciju pitanja koja su sadržana u pet Ebu Hanifinih akaidskih traktata: *Al-Fiqh al-Akbar*,³ *Al-Fiqh al-Absaṭ*,⁴ *Al-‘Ālim wa al-Muta‘allim*,⁵ *Ar-Risāla*⁶ i *Al-Waşiyya*.⁷ Također je tretirao

1 Ahmet Zeki Izgöer & Ilyas Çelebi, *Beyazi-zade Ahmed-efendi*, Islam Ansiklopedisi, VI, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1992, 55.

2 Ahmed Bejadi-zade, *Išārāt al-Marām min ‘ibarāt al-Imām*, Gazi Husrevbegova biblioteka, rukopis, br. 3999, fol. 20b-22b

3 Abū Ḥanīfa, *Al-Fiqh al-Akbar*, Dār al-Kutub al-‘Ilmiyya, Bejrut, 1979.

4 Abū Ḥanīfa, *Al-Fiqh al-Absaṭ*, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1992.

5 Abū Ḥanīfa, *Al-‘Ālim wa al-Muta‘allim*, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1992.

Ebu Hanifin *Musnad*⁸ i napisao hadise koji se dotiču akaidskih pitanja obrađivanih u navedenim traktatima.

Više primjeraka rukopisa ovog djela nalazi se u Sulejmanijji biblioteci u Istanbulu.⁹ U njezinim katalogima rukopisa spominje se i pod imenom *Uşûl ad-Dīn* (أصول الدين)¹⁰ a Bejadi-zade kao autor, ali je nakon uspoređivanja sa rukopisima pod naslovom *Al-Uşûl al-Munīfa* utvrđeno da se, zapravo, radi o istovjetnom tekstu.¹¹

Jedan prijepis ovoga djela iz 18. stoljeća, sa mjestimičnim razlikama, naročito na početku, nalazi se i u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu pod naslovom *Ġām'u Uşûl al-Imām Ebū Ḥanīfa*¹²

Na njegovom početku Bejadi-zade, uz zahvalu i veličanje Allaha i donošenje salavata i selama na Muhammeda, a.s., kaže: “Ovo je *Al-Uşûl al-Munīfa li al-Imām Ebū Ḥanīfa*, djelo za koje sam zamoljen da ga napišem, pa sam ga sabrao, sredio i po temama rasporedio iz tekstova Ebu Hanife koje su prenijeli njegovi učenici...”¹³ Potom pojedinačno navodi njegova djela i njihove prenosiocice.

6 Abū Ḥanīfa, *Ar-Risāla*, Marmara Universitesi, Istanbul, 1992.

7 Abū Ḥanīfa, *Al-Waşiyya*, Marmara Universitesi, Istanbul, 1992.

8 Abū Ḥanīfa: *Musnad*, Dār al-Kutub al-‘ilmiyya, Bejrut, 1985.

9 Süleymaniye Kütüphanesi, “Şehit ‘Ali-Paşa”, rukopis, br. 7051; “Laleli”, rukopis, br. 22647; “Es‘ad-efendi”, rukopis, br. 114, Istanbul. O ovom manuskriptu vidjeti: Dr. Ilyas Çelebi, Imam Azam Ebu Hanife'nin itikadî görüşleri, M.U. İlahiyat fakultesi Vakfi Yayınları, Istanbul, 1996, 25-26.

10 Izgöer & Çelebi, *Beyazi-zade Ahmed-efendi*, Islam Ansiklopedisi, VI, ibid., 55.

11 Ibid., 55.

12 Ahmed Bejadi-zade, *Ġām'u Uşûl al-Imam Abi Ḥanīfa*, rukopis, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, br. 24275, fol. 81-92. Na kraju rukopisa prepisivač navodi da se radi o djelu pod naslovom *Al-Uşûl al-Munīfa*, odnosno o njegovom nepotpunom tekstu. Prepisivač je ovo djelo naslovio *Ġāmi'u Uşûl al-Imām Ebī Ḥanīfa* (جمع اصول الامام ابى حنيفة). Osnovne podatke o rukopisu vidjeti: Kasim Dobrača, Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa, Sarajevo, Starješinstvo Islamske zajednice SR BiH, 1979, II, 461.

13 Ahmed Bejadi-zade, *Al-Uşûl al-Munīfa li al-Imām Abi Ḥanīfa* (الاصول المنيفة للامام ابى حنيفة), Süleymaniye Kütüphanesi, “Şehid Ali Paşa”, Istanbul, rukopis, br. 1705., fol. 1b. Micro film u mojoj biblioteci.

U Uvodu (*Al-Muqaddima*) govori o značaju znanja u vjerovanju (*al-fiqh fi ad-Din*), o spoznaji (*ma'rifa*), sredstvima spoznaje i dosljednom posvjedočenju Allaha te pogubnosti revizionizma (*bid'a*).¹⁴

U prvom poglavlju (*al-bāb al-awwal*) on općenito raspravlja, o problemu spoznaje i vjerovanja (*fi ma'rifatillāh wa al-īmān*), počevši izlaganje sa Poslanikovim, a.s., hadisom o imanu, islamu i ihsanu te pitanjima Ahireta. Uslijedit će pitanje sredstava i mogućnosti spoznaje, potrebe dolaska Allahovih vjerovjesnika, a.s., i mogućnosti vjerovjesništva u misiji vjere, Allahove upute, poimanja dobra i zla te o kategorijama lijepog i ružnog...¹⁵

Drugo poglavlje (*al-bāb at-tāni*) je posvećeno proučavanju atributa Allahovog Bića (*fi aš-šifāt ad-dātiyya...*): "On čuje i vidi, On sve zna, On je svemoćan, On ima svoju apsolutnu volju, On govori Svojim govorom." Zatim, govori o svojstvima formalne sličnosti na koja se ne stavlja upit niti dopušta uspoređivanje (*bi-lā kayf*) kao: Lice, Ruka, Nefs, srdžba, zadovoljstvo, dosuda, odredba, zatim, *istiwā'* 'Arš za kojim On nema potrebu i suština viđenja Allaha (*ar-ru'yā*).¹⁶

U trećem poglavlju (*al-bāb at-tāliṭ*) Bejadi-zade razmatra pitanje Allahova atributa stvaranja i kreacije (*fi šifāṭihi al-fi'liyya*), zatim problematizira pitanja Njegove dobrostivosti i pravde, davanja opskrbe i određivanja smrti, o mogućnostima čovjeka i suštini ovoga problema, o zaduženjima čovjeka u granicama njegove stvarne moći, o stvaranju ljudskih djela, o mu'džizi i vjerovjesničkoj sačuvanosti od grijeha, suštinskom naravi derogacije nekih vjerskih propisa, o jedinstvu vjere i jedinstvenim temeljima vjerovanja svih Allahovih poslanika, a.s., o kerametima i prividnim kerametima (*istidrāğ*), o suštinskoj formi imana i Allahova govora, o obaveznosti istinskog suda kojim se potvrđuje vjerovanje i nužnost vjere, o odbacivanju izuzimanja u načelu vjerovanja, o neuvjetovanosti djela u odnosu na narav imana, o konstantnosti imana - ne povećava se a niti smanjuje, tj. spoznaja Allaha jeste istinska spoznaja, o sudu koji tretira počinioce velikih grijeha, o mogućnosti oprosta velikih grijeha, polemizira sa akaidskom školom Murği'iyya osporavajući njihove doktrine o vjerovanju i grijешenju, o stvorenosti Dženneta i Džehennema,

¹⁴ Ibid., fol. 1b-2b

¹⁵ Ibid., fol. 2b-3b

¹⁶ Ibid., fol. 3b-5a

o ispitu i kazni u mezaru, o proživljenju, o vaganju djela i zadovoljštini prava oštećenih na Sudnjem danu, o zagovorništvu za velike griješnike, o prečepravu izbora za položaj imama kod muslimana, o naređivanju dobra i sprečavanju grijeha, te o predznacima Sudnjega dana.¹⁷

Navedeno djelo na koncizan način raspravlja suštinska pitanja islamskog vjerovanja i podastire dokaze utemeljene na Kur'anu, Sunnetu i učenom njihovom obrazloženju od pionira akaiidske nauke Imama A'zama Ebu Hanife. Bejadi-zade je metodom sažimanja, sinteze, zbližavanja sličnih i srodnih problema, prožimanjem dokaza i rasprava sačinio djelo koje će postati izvor učenjacima i istraživačima. Njemu samome je bilo koncept i vodilja u pisanju opsežnog komentara pod naslovom: *Išārāt al-Marām min 'ibārāt al-Imām*.

2) *Išārāt al-Marām min 'ibārāt al-Imām* (إشارات المرام من عبارات الإمام),¹⁸ za koje profesor Zahid Kevseri u uvodu Ibn 'Asakirovog (499.-571./ 1105.-1175.) djela *Tabyīn kaḏb al-Muftarī* (تبيين كذب المفتري), veli:

“Ovaj Bajadi-zade, iako je živio u poznijim vremenima, ipak je vrlo slobodan i jak u 'ilm al-Kalamu.”¹⁹

Već kao renomiran učenjak u akaiidskoj nauci Bejadi-zade se sa *Išārāt al-Marām*om još snažnije oglasio u akaiidskoj znanosti, pokazujući da je mjerodavan kritičar i komentator Ebu Hanifinih djela. Iz raspoložive građe o Ebu Hanifinoj ostavštini iz akaiidske znanosti, prije svega komentara

¹⁷ Ibid., fol. 5a-19a

¹⁸ Carl Brockelmann, *Geschichte der arabischen Litteratur*, Leiden 1937-1949, G II, 436; Šālih ibn Mahdi ibn 'Ali ibn 'Abdullah ibn Sulayman ibn Muḥammed al-Muqbili, *Al-'Alam aš-Šāmiḥ fi itār al-Ḥaqq 'alā al-'ābā'i wa al-mašāyih*, Kairo, 1328 h., 255 i 283-284; Isma'il-baša ibn Muhammed Amin ibn Mir Selim al-Babani al-Bagdadi, *Hadiyya al-'Ārifin asmā'u al-Mu'allifin wa itār al-Muṣannifiin min kašfi az-Ẓunūn*, Istanbul, 1951-1955.; *Wakāla al-Ma'ārif al-Ġalila*, I, 164. (isto djelo je štampala izdavačka kuća Dār al-Fikr, Bejrut, 1402 h./1982. te *Manšūrāt al-Maktaba al-Muṭannā*, Bagdad, 1981); Isti, *Īdāḥ al-Maknūn fi aḏ-Ḍayli 'alā Kašf az-Ẓunūn 'alā Asmā'i al-Kutub wa al-Funūn*, Istanbul, prvo izdanje, 1364-1366 h./1945-1947, I, 30 i 84, II, 30; 'Umar Riḏā al-Kahhāla, *Mu'ğam al-Mu'allifin bi-tarāğumi musannifi al-Kutub 'al-'Arabiyya*, Ihyā'u Dār at-Turāt al-'Arabi, Bejrut, s.a., I, 192.

¹⁹ Abū al-Qāsim 'Ali ibn Ḥasan ibn Hibbetullāh ibn 'Asākir al-Dimašqi, *Tabyīn qarīb al-Muftarī fi-mā nusiba ilā al-Imām Abi al-Ḥasan al-Aš'ari*, Matba'a at-Tawfiq, Damask, 1347. h., 19.

na njegove traktate, može se konstatirati, da nema boljeg predstavnika od našeg Bejadi-zadeta.

Ovo djelo je komentar prethodnog Bejadi-zadetova djela, i to do poglavlja “O mu‘džizama i kerametima” (فصل في المعجزة والكرامات).²⁰ U navedenom djelu Bejadi-zade je analizirao brojna akaiidska pitanja i probleme. Kada je završio djelo, izložio ga je sultanu Mehmedu IV.²¹ kome se djelo svidjelo te je dao svoju preporuku na njegovo umnoža vanje, upotrebu i izučavanje.

Išārāt al-Marām ima brojne rukopisne kopije u raznim svjetskim bibliotekama od kojih se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu nalaze dva primjerka.²²

Prvi primjerak ovoga rukopisnog djela iz Gazi Husrev-begove biblioteke nalazi se pod registarskim brojem 1894., a tekst počinje rečenicom: حامدا لمن شيد أصول الدين بمحكات كتابه المبين, L. 234; 20 X 12, pisan lijepim i čitkim ta‘likom (تعليق). Osnovni tekst podvučen je crvenim linijama. Prve dvije stranice obrubljene su sa tri tanke crte i jednom širokom zlatnom a ostale jednom širokom crnom linijom. Papir je bijel, glatak, povez kožni, oštećen, sa otiskom ornamenta na koricama. Prijepis dovršen krajem redžeba 1101. h./1689. godine. Na početku ima više zapisa, među kojima i bilješka da je knjiga kupljena za 26 groša; kratka rasprava o slobodnoj volji (الارادة الجزئية), komentar uvodu djela *Halabī aṣ-Ṣagīr*, sve prepisivano kasnije nevjешtim rukopisom, te sadržaj. Na naslovnoj stranici je zapis Halila, sina Salihova, iz sela Ošanići, srez Stolac, u kome piše da je ovaj rukopis uvakufio za biblioteku Careve džamije u Sarajevu, 15. ša‘bana

20 Ahmed Bejadi-zade, *Al-Uṣūl al-Munifa li al-Imām Abī Ḥanīfa*, ibid., fol. 7b, peti redak odozdo.

21 Sin je Sultana Ibrahima. Na prijesto je došao u sedmoj godini svoga života. Do njegove punodobnosti državom je vladala njegova majka Hatidža Turhan Sultanija. Vladao je od 1058 do 1099 h./1648. do 1687. godine, tj. 39 godina i tri mjeseca. Umro je 28. rebi‘u’l-aḥira 1104 h./6. januara 1693. u Edirni. (Dr. Nuri Ünlü, *Islam Tarihi, Osmanlilardan günümüze kadar* (Od Osmanlija do naših dana), M.Ü. İlahiyat fakültesi Vakfi Yayınları, İstanbul, 1994, II, 321-375).

22 U Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu čuvaju se dva rukopisna primjerka ovog vrijednog djela: br. 1894, prijepis iz autografa datiran 1101 h./1689 i br. 3999, prijepis datiran 1107 h./1695. (Vidi: Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i persijskih rukopisa*, Starješinstvo IZ BiH, Sarajevo, 1963, I, 402-403)

1241. h./1826. g. U Gazi Husrev-begovu biblioteku ovaj manuskript je donesen iz Šehdi-efendijine biblioteke.²³

Drugi primjerak ovoga manuskripta registriran je u Gazi Husrev-begovoj biblioteci pod br. 3999, L. 177; 19,5 x 13,5, pisan jednostavnim ta'likom. Osnovni tekst podvučen je crvenom linijom, papir bijel, povež polukožni, oštećen. Prepisao Mustafa, muderris Ibrahim-pašine medrese u Počitelju, 9. džumade'l-ula 1107 h./1695.

Prepisivač kaže da je svoj primjerak prepisao iz autorovog primjerka قد وقع الفراغ عن تحرير هذا الكتاب من نسخ مؤلفه. Na početku je sadržaj i nekoliko manje važnih bilješki; na naslovnoj strani ima zapis sa imenom i pečatom nekadašnjeg vlasnika, Mustafe ibn Salih-efendije Naim-zadea, godine 1176.h./1762. U Gazi Husrev-begovu biblioteku manuskript je prenesen iz Karadoz-begove biblioteke iz Mostara.²⁴ Citati u radu su označavani prema numeraciji folija ovoga manuskripta.

Gledajući na težinu akaidskih problema koje je Bejadi-zade proučavao, na stručnost njegovog izlaganja i argumentiranja, kitnjasti jezik i iskaz, strukturu rečenice i niti logičkog dokazivanja, nameće se zaključak o ozbiljnosti i naučnoj zrelosti ovog našeg učenjaka.

Bejadi-zade je u ovome djelu, prvenstveno, dao temeljit kritički pregled različitih stanovišta koja se odnose na širok spektar akaidskih problema a potom je izlagao svoj stav redovito osnaživan izvorima vjere i mjerodavnim autorima maturidijske škole. Oštro je kritizirao oprečna mišljenja frakcijskih akaidskih škola i odbacivao ih dokazima koji su već bili uzeli jakog korijena u ovoj ehl-i sunnetskoj akaidskoj školi. Ipak, treba mu se odati priznanje da je odabrao srednji put, između frakcijskih zastranjivanja i krutosti nekih predstavnika tradicionalne tendencije u ovoj nauci, što je, uglavnom, opredjeljenje maturidijske škole, koja odbacuje ekstremizam i isključivost, ali ne dovodi u pitanje bitne odrednice vjere i podržava stav, ma od koga dolazio, ako se radi o potvrdi principa.

On je uspio povezati niti kojim je Ebu Hanife satkao učenje o tevhidu, Božijim svojstvima: *dātiyya* i *tubūtiyya*, o spoznaji i svemu ostalom što je relevantno za argumentirano izlaganje islamskog vjerovanja uopće, tj.

²³ Dobrača, Katalog, I, *ibid.*, 402.

²⁴ Dobrača, *ibid.*, 402-403. Također, Mehmed Handžić, *Nekoliko dragocjenih rukopisa u Karadoz-begovoj biblioteci u Mostaru*, Glasnik, VIS IVZ, Sarajevo, II/1934, 12, 636.

niti koje objašnjavaju tretirana pitanja iz osnovnog teksta da bi bila što razumljivija. Ovo djelo pokazuje da je njegov autor ovladao materijom akaiidske znanosti i da je uspio akaiidske probleme uočiti po njihovoj bliskosti i karakteristikama da bi se tako mogli klasificirati.

Želeći provjeriti vrijednost napisanog djela, za vrijeme svog službovanja kao nearap kod mekkanskog kadije, predaje svoj *Išārāt al-Marām* učenoj eliti u Mekki Mukerremi, koja je poznavala Ebu Hanifu kao zastupnika slobodnog mišljenja i racionalnog pristupa tumačenju vjere, čija škola je imala u vanarapskim dijelovima islamskog svijeta dominantan utjecaj. Bejadi-zade u samom ovakvom odnosu prema djelu želi postići odgovarajuću kritiku i doradu u cilju otklanjanja vlastitih previda. Nažalost, u tom pravcu nemamo podatke koliko je autor bio otvoren za kritiku javnosti, ali, na osnovu zabilježenih mišljenja u: *Hulāša al-Ātār*,²⁵ *Ṭarīq Rāšid*,²⁶ *Ḥadīqa al-Ġawāmi*²⁷ i dr., njegovo djelo je naišlo na dobar prijem i pozitivne ocjene.

Sa potpunom sigurnošću ne možemo tvrditi kojim se sve djelima autor koristio prilikom pisanja svog djela *Išārāt al-Marām*. Doduše, on navodi u zaključku da je koristio djela autora maturidijskog pravca u cilju promoviranja stavova i učenja koja zastupa ova akaiidsko-‘ilmu’l-keleamska škola. Na pojedinim mjestima gradi svoje stavove oslonivši se na djela koja navodi u punom naslovu.²⁸

U *Išārāt al-Maramu* koristio je zavidan broj mjerodavnih izvora, ne navodeći ih punim imenom niti imena njihovih autora, osim u izuzetnim prilikama, budući da su u to vrijeme ta djela bila poznata u naučnim krugovima. Nekada, navodeći samo prvu riječ iz naslova, ostavljao je istraživača u dilemi, budući da je pod takvim naslovom bilo poznato više djela. Ipak je, uglavnom, uz dodatni napor moguće doći do valjanih podataka o korišćenim izvorima.

Išārāt al-Marām je djelo velikog naučnog značaja za razumijevanje mišljenja Ebu Hanife i sljedbenika njegove škole. Prvenstveno, djelo je

25 *Hulāša al-Ātār*, I, 181-182.

26 Mehmed-efendi Rašid, *Tarik*, Istanbul, 1282 h., I, 482.

27 Huseyn Isma‘il al-Iwansarayi, *Ḥadīqa al-Ġawāmi*, II, Matba‘a ‘amira, Istanbul, 1281. h., 181.

28 Bejadi-zade, *Išārāt al-Marām*, *ibid*, fol. 100b (npr.: *Šarḥ al-Maqāsid li at-Taftazānī*, *Al-Mūğaz li al-Isfarāyini*, *Šarḥ al-Iršād li-al-Anšāri*).

komentar na vlastito Bejadi-zadeovo djelo *Al-Uṣūl al-Munīfa li al-Imām Ebū Ḥanīfa* u kome je on sistematizirao ključna pitanja iz Ebu Hanifinih učenih rasprava o akaidskim pitanjima, kako sam naprijed istakao, koja su preuzeta iz njegovih akaidskih traktata. Bejadi-zade će istaći u uvodu *Iṣārāt al-Maram*, nakon zahvale Allahu i spomena salavata i selama Muhammedu, a.s., značaj Ebu Hanifinog mišljenja i njegovu nezaobilaznu ulogu u tumačenju islamskog vjerovanja i pronicanja u ukupni sustav mišljenja muslimanskog genija.²⁹ Bejadi-zade, govoreći o svojim namjerama, o sistematizaciji problema i značaju dobre kompozicije djela, a i samim svojim obavljenim poslom, pokazat će kako se uspješno može sažeti obimna građa u harmoničnu cjelinu i primijeniti logička metoda klasifikacije.³⁰ Potom kaže: “Najveći teoretičar generacije tabi’ina u propitivanju i izlaganju temeljnih stavova vjere, u naučnom oblikovanju i registriranju njezinih osnova u cilju poboljšanja vjerske svijesti među muslimanima i njihova izbavljenja od zastranjivanja, jeste, bez imalo sumnje, imam imama Ebu Hanife Nu‘man Kufi, Allah ga darovao, blagoslovom Svojim pratio i svodove najviših časti mu na Danu sudnjem poklonio. On je prvi među učenjacima svoje generacije koji je osnovao katedru i započeo sa sistematičnom raspravom i diktiranjem u krugu svojih učenika/ slusalaca o temeljima islamskog vjerovanja. Te rasprave i diktati su sakupljeni u njegovim djelima o temeljnim odrednicama Vjere i islamskog vjerovanja: *Al-Fiqh al-Akbar (al-Aṣḥur)*, *Al-Fiqh al-Absaṭ*, *Ar-Risāla*, *Kitāb al-‘Ālim* i *Al-Waṣīyya*.”³¹

Bejadi-zade će kazati da se, osim korišćenja navedenim Ebu Hanifinim djelima, obilatito služio i njegovom hadiskom zbirkom Musned, iz koje je na različitim mjestima djela *Iṣārāt al-Maram* naveo četrdeset Vjerovjesnikovih hadisa sa odgovarajućim akaidskim sadržajem.³² Djelo je sistematizirao u uvod, tri poglavlja i zaključna razmatranja ورتبتها على (مقدمة و ثلاثة أبواب و خاتمة).³³ Ističe da je raspored poglavlja (الأبواب) uređio po uzoru na *Al-Fiqh al-Absaṭ*, a unutar njih razvrstao je razmatranja (الفصول) prema metodologiji rasprave koju je Imam izložio u *Al-Waṣīyyi*.³⁴ “Ja

²⁹ Bejadi-zade, *Iṣārāt al-Marām*, fol. 1a

³⁰ Gazi Husrev-begova biblioteka, rukopis, br. 3999, fol. la

³¹ Bejadi-zade, *Iṣārāt al-Marām*, ibid, fol. 1a

³² Ibid., fol. 3a

³³ Ibid., fol. 3a

³⁴ Ibid., fol. 3a

sam klasificirao ovo svoje djelo na uvodni dio, tri poglavlja i završna razmatranja. Usvojio sam raspored poglavlja po uzoru na Ebu Hanifino djelo *Al-Fiqh al-Absaṭ*, a klasifikaciju odlomaka u tim poglavljima po uzoru na njegovo djelo *Al-Waṣiyya*.³⁵

Pored niza pitanja kojima se znalački bavio propitujući originalnost mišljenja svojih prethodnika i njihovu odvažnost da istupe korak dalje od učenjaka ranijih generacija, veliki značaj ima Bejadi-zadeova analiza razlika i stavova u ovoj nauci između Imama Maturidija i Imama Aš‘arija te njihovih najznačajnijih predstavnika (الخلافيات بين جمهور الماتريدية و الاشعرية).³⁶ Način tog proučavanja i nepristrasnost u ocjeni stavova navedenih velikana doprinijeli su da je ovo djelo postalo izvor za analizu i izučavanje kako njihovih stavova tako isto i ozbilnosti argumentacije koju su upotrebljavali (فاصح كتابه مرجعا في هذا الموضوع) te galerijom različitih škola i enciklopedijom njihovih akaidskih promišljanja.³⁷ Njegove stavove o razlozima razilaženja između maturidija i eš‘arija obilato koriste kasniji istraživači, primjerice Imam Muhammed Zubejdi³⁸ u svome Komentaru *Gazalijeva djela Ihyā’ ‘ulūm ad-Dīn*.³⁹

Dva su temeljna akaidiska pitanja na kojima je utemeljeno djelo *Išārāt al-Marām*:

1. egzistencija Uzvišenog Allaha (وجود الله تعالى) i
2. Njegova svojstva (صفاته).

Iz ova dva pitanja Bejadi-zade je razvio čitavu lepezu drugih akaidskih tema i o njima široko raspravljao u tom svom djelu.

Djela *Al-Uṣūl al-Munīfa* i *Išārāt al-Marām* otvaraju široke mogućnosti istraživačima da se mogu njima baviti i proučavati ih. Čitajući oba

35 Ibid, fol. 3a

36 Ibid, fol. 20a-22a

37 Ibid., fol. 20b; Usp.: Adilović, *Abraz al-Ittiḡāhāt al-‘aqādiyya...*, ibid., 118.

38 Abū al-Fayḍ Muḥammed ibn Muḥammed ibn ‘Abdurrazzāq al-Ḥusayni al-Zubaydi, poznat pod nadimkom Murtaḍā; muḥaddiṭ, usulista, učenjak u više islamskih znanosti. Pisac brojnih djela, kao: *Tāḡ al-‘Arūs fi Šarḥ al-Qāmūs, Ithāf aš-Šadā al-Muttaqīn fi Šarḥ Ihyā’i ‘ulūm ad-Dīn* i dr. Umro je 1205. h. (Isma‘il-baša al-Bagdadi, *Hadiyya al-‘Arifīn asmā’u al-Mu‘allifīn wa itāru al-Muṣannifīn min Kašf az-Zunūn*, II, ibid., 347; ‘Umar Riḍā Kaḥḥāla, *Mu‘ḡam al-Mu‘allifīn*, III, ibid., 681.

39 Abū al-Fayḍ Muḥammed al-Ḥusayni al-Zubaydi, *Ithāf aš-Šadā al-Muttaqīn fi Šarḥ Ihyā’i ‘ulūm ad-Dīn*, Dār al-Fikr, Bejrut, nedatirano, II, 12-13.

navedena djela može se vidjeti da je Bejadi-zade izvrsno vladao u to vrijeme važećom metodologijom naučnog istraživanja, proučavanja, kritičke analize i sažimanja misli, poruka i problema. Upoznat je bio sa onovremenim dostignućima najboljih autora i teologa Istanbula, Semerkanda, Damaska, Mekke, Medine i Kaira, a kao što će se kasnije vidjeti, i oni sa njegovim radom, budući da je već uživao glas kao autoritativan i pouzdan učenjak.

Bejadi-zade u svom radu nije slijepo slijedio postojeću koncepciju promatranja drugih mišljenja i stavova, već je, prvenstveno, imao na umu stvarne potrebe vjere i nauke u iznošenju onih saznanja i stavova do kojih je dolazio sam vlastitom kritičkom analizom i proučavanjem te onih koje je mogla ponuditi tadašnja literatura i izvori.

Svakako da je, osim toga, posebno vodio računa o potrebama svoje generacije za komentarom djela Ebu Hanife iz ove islamske nauke budući da je šerijatskoppravna oblast u svim segmentima vjerskog života u Osmanskom carstvu već bila pokrivena učenjem hanefijske škole. Ovim se otkriva namjera autora da koristi autoritet Ebu Hanife, snagu njegove škole i misli koju je imala, na jednoj ravni, i da je proširi i učini primarnom i u akaidskoj nauci, na drugoj, mada je ona već imala izraženo mjesto na širokim prostorima muslimanskog svijeta kroz misao Maturdija, Tahavija, Nesefija, Ferganija i drugih znanstvenika.

Predanim i samoprijegornim radom, upornošću i strogom samodisciplinom Bejadi-zade na nepotresivim temeljima zasnovanom metodologijom analizira problem po problem iz Ebu Hanifinih akaidskih djela, problemski ih situira na odgovarajuće mjesto u metodološki jasan i pregledan niz kakav se rijetko sreće u naučnom valoriziranju i komentiranju mišljenja ovog autoriteta.

Prateći dalju sudbinu ovih Ebu Hanifinih traktata Bejadi-zade veli:

“Preuzimali su ih najbolji učenici u sastavljanju svojih djela o osnovama islamskog vjerovanja, nadajući se Božijoj nagradi za to, kako raniji tako i oni u kasnijim generacijama. Ebu Hanife je u svako od tih pitanja unosio duh slobodnog mišljenja (رأي) i kritičkog promatranja, autoritativno i argumentirano rasvjetljavajući najelementarnija pitanja islamskog učenja i vjerovanja, ukazujući na njihove najbitnije zahtjeve, u čemu je postigao visoki stepen izvjesnosti i uvjerenja.”⁴⁰

⁴⁰ Bejadi-zāde, *Išārāt al-Marām*, ibid, fol. 1a

Nakon toga Bejadi-zade otkriva glavne pravce vlastitog proučavanja spomenutih Ebu Hanifinih djela, na čemu su radili i oni učenjaci koji su se prije njega odlučili na detaljnije proučavanje pojedinih njegovih traktata. Prateći osnovne postavke u koje je sažeo temeljne stavove osobnog zanimanja za Ebu Hanifina djela, vidi se da je odabrao najbitnije značajke na kojima se mogu istražiti osnovna pitanja islamskog vjerovanja i pristup koji je njima autoritet i Imam imao. U tome mu se ne može poreći znaljački prilaz i analitičko proučavanje navedenih traktata, što će on potvrditi interpretacijom u svom *Išārāt al-Marām*:

“Ono što je od mene traženo jeste da sakupim i izvršim klasifikaciju materije po problemima. Tokom rada na tom planu pojavljivala su se stanovita pitanja, otkrivala argumentacija kao i moja želja da odbacim nedoumice protivnika i svoj komentar oslobodim beskorisnog ponavljanja, u namjeri da ga približim čitaocima odstranjivanjem nejasnih pitanja jer je struktura odgovora obrazovala potpuno smislene rečenice u raspravi o temeljnim vjerskim pitanjima u traktatima Ebu Hanife, koji je prvi naučno sistematizirao osnovna akaiidska pitanja i potkrijepio ih kategoričkim i pouzdanim dokazima.”⁴¹

U nastavku Bajadi-zade veli: “Abdulqāhir Bagdadi ističe da je Ebu Hanife prvi autoritet ehl-i sunnetskog kelama među muslimanskim učenjacima i prvacima.”⁴²

U čemu Bejadi-zade vidi značaj Ebu Hanifinih traktata i šta on smatra važnim u njihovom proučavanju:

1. izvođenje najvažnijih pravila iz mišljenja Ebu Hanife na takav način da to bude potpuno jasno i jezgrovito definirano, da ih prihvati i usvoji i onaj ko je kapriciozno sklon negiranju;

2. izvođenje najvažnijih pitanja koja su općeg karaktera iz njegovih preciznih i decidnih iskaza, ali da to izvođenje bude na takav način da se njime otklanja i najmanja sumnja;

3. generalno izvođenje neoborivih elemenata iz Ebu Hanifinih aluzija i naznaka na precizan način tako da se one prihvate zbog ostvarivanja Pravog puta i da se od toga više ništa ne može odbiti;

⁴¹ Ibid., fol. 1a

⁴² Ibid, fol. 1b

4. izvođenje argumenata i simbolike iz njegovih skrivenih te manje poznatih i shvatljivih naznaka na tako jasan način da ih prihvate i najveći protivnici ehl-i sunnetskog mišljenja;

5. da se potvrde pitanja u njegovoj raspravi o određenim problemima sa izvođenjem citata iz djela najvećih autoriteta prvih muslimanskih generacija;

6. objašnjenje brojnih putova kojima su njegova djela prenošena i bilježena (prepisivana) sve do Bejadi-zadeovog vremena, ali ne s ciljem da se to omalovaži ili potcijeni, nego da se postigne određeni doprinos u nauci o vjerovanju (akaidu);

7. da se objasne nedorečena mjesta u njegovim spomenutim djelima, odnosno u tekstovima koje su zabilježili u svojim djelima veliki učenjaci i autorstvo njemu pripisali, jer funkcija prijenosnih nizova ljudi kroz generacije (استاد) je baza koja čuva jedan iskaz od nestajanja ili mijenjanja;

8. sažimanje odgovarajućih pitanja, prema istraživanjima i proučavanjima velikih učitelja i njihovo integriranje u odgovarajućoj problematici kako ne bi došlo do osporavanja Ebu Hanifinih traktata zbog razbijanja njihove cjelovitosti;

9. naslanjanje na izvorna djela i konstantno ukazivanje na njihove tekstove;

10. ukazivanje na greške i promašaje onih koji su izučavali Ebu Hanifina djela u cilju čuvanja smisla njegovih iskaza od obezvredivanja i nastojanje da se njihova bitna vrijednost i izvornost ne bi okrnjila, što povlači odgovornost pred Allahom, te da bi se olakšala upotreba tih tekstova i postigla odgovarajuća naučna korist, istina, uputa i pravo rješenje.⁴³

Ebu Hanife je jedan od najvećih autoriteta svih generacija. On kao naučnik, mutekellim i fakih precizira sva bitna pitanja vjere i locira im mjesto u učenju islama.

Bejadi-zade kao sljedbeinik Ebu Hanife zauzima sličnu poziciju naspram njegova djela *Al-Fiqh al-Akbar*, dakle akaida, uvezujući ovu znanost sa drugim znanostima gdje god je to moguće, posebice sa usul-i fikhom i fikhom. Uvjet svakog djela jeste izvjesnost u vjeri (*taṣdīq*), što je jasna akaidiska kategorija i termin. U tom smislu on veli:

43 Ibid, fol. 1a-2b

“Fikh je znanost koja vodi ka spoznaji nevidljivog, a koje koristi jezičke argumente, kao, npr., u tumačenju terminologije/pojmovnih kategorija u području vjerskog sadržaja, a to je Božiji dar dat umnim ljudima, onima koji se zahvalno opredjeljuju za ono što je dobro za čovjeka, o čemu ćemo govoriti i dati objašnjenje u djelu. Najznačajniji dio fikha je onaj koji govori o pojedinačnim principima vjere koji su trag vječnog govora a koji se odnosi na djela zaduženih (*mukallafîn*) da ih izvršavaju obavezno ili po svom izboru ili na način kako su propisana, a koja mogu biti uvjetovana, propisana ili zabranjena, kao što je istaknuto u djelu *At-Talwîh*.⁴⁴ Prioritet za utvrđivanje utemeljenosti tih djela zaduženih (مكلفين) baziraju se na razumijevanju vjere, na njenom poznavanju, na izvjesnosti u vjeri (تصديق) i utemeljenju djela na tom razumijevanju/znanju.”⁴⁵

Bejadi-zade je napisao još nekoliko djela, od kojih je njih više posvećeno akaidu, što jasno ukazuje na opredjeljenje ovoga našega autora i bitno ga određuje jednim od bošnjačkih predstavnika u akaidskoj znanosti.

O djelima ćemo reći samo bitne odrednice kako bi se stekao osnovni utisak o njima:

3) *Sawānih al-Muṭārahāt wa Lawā'ih al-Mudākarāt fi al-'Ulūm* (سوانح المطارحات و لوائح المذاكرات في العلوم)⁴⁶ piščeve misli i skice o akaidskim pitanjima potaknutim raspravama o pojedinim kur'anskim ajetima, a autorstvo mu pripisuju: Šejhi, Mehmed Tahir Brusali⁴⁷ i Mehmed Surejja.⁴⁸ Bagdadi ga spominje u svome *Hadiyya al-Ārifîn* pod navedenim imenom,⁴⁹ dok ga Handžić navodi pod imenom *Sawānih al-'Ulūm*, a neki drugi pod naslovom *Sawānih al-'Ulūm fi sitta al-Funūn*.⁵⁰

44 Sa'duddin al-Taftazānī, *At-Talwîh fi kašf ḥaqqāiq at-Tanqîh*, Al-Matba'a al-Maymaniyya, Kairo, 1304. h.

45 Bejadi-zade, *Išārāt al-Marām*, ibid, fol. 5b

46 Çelebi, *Imam A'zam Ebu Hanife'nin itikadî görüşleri*, ibid., 27-28.

47 Mehmed Tahir Brusali, *Uṭmanli muelliflari*, Matba'a 'amira, Istanbul, 1333. h., 258.

48 H. M(ehmed) Handžić, *Bejazići (Bejazi-zadeler)*, Gajret, kalendar, Sarajevo, 1938., 95.

49 Isma'il-baša al-Bagdādī, *Hadiyya al-Ārifîn*, V, ibid., 164.

50 Adilović, Zuħdi ibn Bakr 'Adilović al-Busnawi (Zuħdija Adilović), *Abraz al-Ittiḡāhātī'l-'aqqādīyya ladā muslimī al-Busna wa al-Harsak min al-fatḥ al-islāmī ḥattā al-'aṣr al-ḥāḍir - 'ard wa naqd*, Rijad, 1997., str. 102. Doktorska teza; primjerak kod autora.

U novijim istraživanjima o ovom djelu, bez ikakve sumnje, došlo se do zaključka da mu je autor Bejadi-zade. Djelimične razlike među pojedinim prijepisima manuskripata su nastale od prepisivača. Bagdadi, Zirkili i Kahhala ga spominju pod naslovom: *Risāla fi tafsīr al-Lawā'ih 'alā wağh al-baḥṭ wa as-su'āl* (رسالة في تفسير اللوائح على وجه البحث والسؤال).⁵¹

U izvorima se izvještava o dijalogu i dugim učenim raspravama između dva velika alima, Bejadi-zadea, dok je obnašao dužnost kadije u Halepu, i muftije halepskog Muhammeda Kevakibija te će tako i ovo djelo nastati kao rezultat učenih rasprava tokom njihova druženja. Iako izlaganja u djelu *Sawānih al-Muṭārahāt* djelimično ukazuju na karakter rasprave, s obzirom na povod njegovog nastajanja, što bi se opravdano moglo očekivati, ipak, u cjelini, ne inkorporira u sebi karakter netolerantnih i kontroverznih mišljenja.⁵²

Ovo djelo se spominje i pod naslovom: *Mubāḥaṭāt wa munāqašāt me'a al-Kawākibi* (مباحثات و مناقشات مع الكواكبي) za koje Muhibbi veli da je u njemu sakupljena građa nastala prepiskom između Bejadi-zadea i Kevakibija i da je to istraživačima poznato.⁵³ Turski istraživači A. Z. Izgöer i I. Çelebi su mjerodavno utvrdili da je ovo djelo poznatije pod nazivom *Sawānih al-Muṭārahāt wa Lawā'ih al-Mudākarāt fi al-'Ulūm*, kako je naprijed istaknuto.⁵⁴

Ovaj manuskript se sastoji od 13 poglavlja i obrađuje sljedeće sadržaje:

- u prvom i drugom poglavlju obrađuje nadnaravnost Kur'ana (عجائب القرآن);⁵⁵

- u trećem dijelu govori o oduševljenju nevjernika životom na ovome svijetu...;⁵⁶

51 Kaḥḥāla, *Mu'ğam al-Mu'allifin*, I, ibid., 121.

52 Izgöer & Çelebi, *Beyazizade Ahmed-efendi*, ibid., 56.

53 Al-Muhibbi, *Hulāsa al-Āṭār*, I, ibid., 181.

54 Izgöer & Çelebi, *Beyazizade Ahmed-efendi*, ibid., 56.

55 Zapravo, razmatra i daje tumačenje sljedećeg kur'anskog ajeta: "A ako vi sumnjate u ono što objavljujemo robu Svome, načinite vi jednu suru sličnu objavljenim njemu, a pozovite i božanstva vaša, osim Allaha, ako istinu govorite". (*Al-Baqara*, 23.)

56 Oslon mu je rasprava o sljedećem kur'anskom ajetu: "Nevjericima se život na ovom svijetu čini lijep i oni se rugaju onima koji vjeruju. A na Sudnjem danu bit će iznad njih oni koji su se Allaha bojali i grijeha klonili. - A Allah daje u obilju onome kome On hoće, bez računa". (*Al-Baqara*, 212.)

- potom govori o pitanjima Džehennema, kategorijama njegovih stanovnika i njihovom statusu te o značaju kelime-i šehadeta;⁵⁷
- u sljedećem poglavlju razmatra pitanje širka i vjerovanje kršćana koji pripisuju Allahu “sina”;⁵⁸
- usljeđuje rasprava o kosmološkim dokazima;⁵⁹
- nakon toga Bejadi-zade razmatra problem Allahove pravde;⁶⁰
- potom tretira Izraelićane, njihovo odmetništvo, stav i odnos prema Allahovim poslanicima;⁶¹
- u narednom poglavlju se govori o obligatnosti posta;⁶²
- onda razmatra pitanje zavjeta;⁶³ te
- raspravlja o dva akaidiska i usulska pitanja, o lijepom (*husn*) i ružnom (*qubh*).

57 On se, zapravo, bavi tumačenjem kur’anskog ajeta: “*I reći će: ‘Da smo slušali i razmišljali, ne bismo među stanovnicima Džehennema u ognju bili!’*” (*Al-Mulk*, 10.)

58 Moto ove rasprave mu je kur’anski ajet: “*Nezamislivo je da Milostivi ima dijete*”. (*Maryam*, 92.)

59 Oslon mu je kur’anski ajet: “*Nit’ Sunce može Mjesec dostići nit’ noć dan preteći, svi oni u svemiru plove*”. (*Ya-sin*, 40.)

60 Tretira nevedenu temu vođen smislom kur’anskog ajeta: “*Kao što je bilo sa Nuhovim narodom i Adom i Semudom i onima poslije njih.- A Allah nije nepravedan robovima Svojim*”. (*Al-Mu’min*, 31.)

61 Bejadi-zade je za vodilju u ovoj raspravu imao kur’anski ajet: “*Zar nisi čuo da su prvaci sinova Israilovih poslije Musa-a svome vjerovjesniku rekli: ‘Postavi nam vladara da bismo se na Allahovom putu borili!’ - ‘Možda se vi nećete boriti, ako vam borba bude propisana?’- reče on. -‘Zašto da se ne borimo na Allahovom putu’ - rekoše-, ‘Mi koji smo iz zemlje naše prognani i od sinova naših odvojeni?’ A kad im borba bi propisana, oni, osim malo njih, zatajiše. A Allah dobro zna one koji su sami prema sebi nepravedni*”. (*Al-Baqara*, 246.)

62 Moto mu je ajet-i kerim: “*U mjesecu ramazanu počelo je objavljivanje Kur’ana, koji je putokaz ljudima i jasan dokaz pravoga puta i razlikovanje dobra od zla...*” (*Al-Baqara*, 185.)

63 Tretira temu slijedeći poruku kur’anskog ajeta: “*Zatim, neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Hrama drevnog obilaze.*” (*Al-Hağğ*, 29.)

Na kraju je u ovome djelu još proučavao i pitanja:

- izvršavanje obaveza;

- o nepostojanju obaveza (*mukallafiyāt*) u pitanjima gdje nije prisutna sposobnost i

- jedinstvo uleme u pogledu stava o nevjerstvu onoga koji zaniječe bilo koji od suštinskih temelja vjere (*ḍarūrāt diniyya*).

Pored izvora koji je crpio u rečenim temama koje je obrađivao, od poznatog komentatora Kur'an-i kerima Bejdavija,⁶⁴ redovno se služio i djelima drugih mufessira. Također se osvrtao na leksički poredak u ajetima i isticao ljepotu nenadmašnog izraza Allahove Knjige.

Rukopis *Sawāniḥ al-Muṭārahāt* nalazi se u Sulejmaniji biblioteci u Istanbulu, u odjeljenju bibliotečkog kompleksa "Laleli", pod brojem 3689², ima 17 stranica (*waraq*), a prepisao ga je Muhammad ibn 'Abdullatif Hanbali. U istoj biblioteci u odjeljenju rukopisne zbirke "Giresun" br. 110¹ nalazi se rukopis pod nazivom *Sawāniḥ al-'Ulūm fi sitta al-Funūn*, sa napomenom, na prvoj stranici, da se radi o djelu *Risāla as-Sawāniḥ*. Identičan mu je rukopis *Sawāniḥ al-Muṭārahāt*. U oba primjerka manuskripta uočava se isti raspored tema, ali se primjećuju manje razlike u objašnjenju pojedinih pitanja. Pretpostavlja se da su ove razlike nastale brojnim učeničkim bilješkama sa predavanja koje su se kasnije pripisale njihovom učitelju. Pisac je svoje stavove u vezi sa svakom od tretiranih tema rezimirao u šest tačaka. Primjetne su samo neke razlike u rezimeima na dva mjesta. Također, u Sulejmaniji biblioteci "Giresun", br. 110², pod imenom *Risāla muta'alliqa bi-as-Sawāniḥ*, postoji traktat od 2,5 folije koji se smatra uvodnim dijelom *Sawāniḥ al-Muṭārahāt*. Također, u istoj biblioteci, u odjeljenju "Es'ad-efendi" pod br. 3707⁴ čuva se rukopisni primjerak traktata od 2,5 stranice pod nazivom *Risāla fi qawlihi ta'ālā: Wa in kuntum fi raybin mimmā nazzalnā 'alā 'abdinā*, koji predstavlja jedan drugi rukopis prvoga dijela ovoga traktata. Jedan drugi primjerak manuskripta koji se nalazi u Sulejmaniji biblioteci, fond odjeljenja "Giresun", pod brojem 110¹ odnosi se pak na posljednje stranice *Risāla as-Sawāniḥ* (fol. 18-20).⁶⁵

⁶⁴ Nāširuddīn Al-Bayḍāwī, *Anwār at-Tanzīl wa Asrār at-Ta'wīl*, Dār al-Kutubi al-'Arabiyya, Kairo, 1330. h.

⁶⁵ Çelebi, *Imam Azam Ebu Hanife'nin itikadî görüşleri*, ibid., 27-28.

4. *Risāla al-Bāḥiṭ wa al-Muḡīb* (رسالة: الباحث والمجيب) Ovo je poetski traktat koji obuhvaća dvadeset tema a napisan je u formi pitanja i odgovora. Teme se najprije nude kroz pitanja a potom se daju odgovori. Ovdje se pisac bavi, također, problemima akaiidske nauke u kojima proučava: Ime i Imenovani (*al-Ismu wa al-Musammā*), opskrba (*ar-rizq*), odgovornost onih koji su ograničeno sposobni (*ahl al-fatra*), zavjet (*nadr*), razumijevanje sedžde Bogu i njezin smisao. Što se tiče pitanja, Bejadi-zade ih je ugradio u 26 stihova, dok su njegovi odgovori obrađeni u 106 stihova.⁶⁶

U uvodu djela (*Muqaddima*) Bejadi-zade kroz stihove znatno više navodi postavljenih pitanja na koja neće uslijediti odgovor, ali napominje da je, u cilju neproširivanja opsega djela, pitanja sažimao a odgovore skraćivao. Nakon što su pitanja i odgovori navođeni u stihu i problematizirana tema u sažetom obliku, detaljnija razrada izlagana je u proznoj formi. Kako je još naveo u “Uvodu”, Bejadi-zade je ovaj traktat napisao da bi odagnao vlastite teškoće, dileme i nevolje te intelektualno stagniranje koje mu je donosilo obnašanje dužnosti kad-i askera. Zato je, da bi se bar na neko vrijeme odvojio od svakodnevnih problema, pribježište nalazio u pisanju ovoga djela.⁶⁷

Osim spomenutog naziva djelo je bilo još poznato i kao *Al-Qašida al-Lāmiyya* (القصيدة اللامية). Takav naslov dat mu je zbog završetaka stihova slovom “L” (ل). Traktat spominje i pod imenom *Al-‘Aqīda* (العقيدة), jer tretira pitanja islamskog vjerovanja. Jedan njegov rukopisni primjerak nalazi se u Sulejmaniji biblioteci u Istanbulu u odjeljenju “Laleli” br. 3689¹. Jednako kao što postoje cjeloviti primjerci rukopisa, također postoje i drugi rukopisni primjerci koji sadrže samo teme vezane za akaiidske probleme, kao što postoje i rukopisi koji sadrže samo odgovore na postavljene probleme.⁶⁸

5. *Kitāb aṣ-Ṣakk* (كتاب الصك). To je djelo koje tretira pitanja kao što su: dokaz (*ḥuḡḡa*), i‘lām, qismet i bračne teme, priređeno od strane Bejadi-zadea, a koje su date kroz primjere u pisanoj formi.⁶⁹ Pisac u predgovoru

⁶⁶ *Ibid.*, 28.

⁶⁷ Ahmed Bejadi-zade, *Risāla al-Bāḥiṭ wa al-Muḡīb*, Sulejmanija biblioteka, odjeljenje “Laleli”, Istanbul, rukopis, br. 3689I, fol. 1b. Micro-film u mojoj biblioteci.

⁶⁸ *Ibid.*, 28-29.; Izgöer & Çelebi, *Beyazi-zade Ahmed-efendi*, *ibid.*, 56.

⁶⁹ Mehmed Ṭāhir Brūsali, *‘Uṭmanli muelliflari*, *ibid.*, 258.

napominje namjeru da, dajući primjere pravila sudskog postupka na turskome jeziku, želi pomoći onima koji se tek počinju baviti kadijskom službom. Jedan rukopis se nalazi u Sulejmaniji biblioteci br. 93, u odjeljenju "Lala Ismail",⁷⁰ a drugi manuskript ovoga djela se nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu pod br. 722², koji je prepisao Ebu Jusuf ibn Nuri ibn Hasan Janalijavi, iz Janine u Grčkoj, sa danom 10. zu'l-ka'de 1182/1768.⁷¹ Djelo je napisano na osmanskome jeziku a sastoji se od 40 poglavlja.

U *Şakku* se, također, nalazi zbirka sudskih formulara, presuda i šerijatskih rješenja koje je Bejadi-zade izdavao kao rumelijski kad-i asker a sakupio ih je njegov sudski pisar Hidir ibn 'Usman. U djelu ima puno pohvala za učenost Ahmed-efendije.⁷²

6. *Mağmū'a fī al-Masā'il al-Muntaḥaba* (مجموعۃ المسائل المنتخبة). Ovo djelo predstavlja skice i bilješke koje su vjerovatno korišćene pri objašnjavanju različitih tema učenicima kao što su: akaiidska pitanja - čuvena rasprava "o tri brata"⁷³ vođena između Hasana Eš'arija i njegovog mu'tezilijskog

70 Çelebi, *Imam Azam Ebu Hanife'nin itikadî görüşleri*, ibid., 29.

71 Vidi: Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i persijskih rukopisa*, II, ibid., Sarajevo, 1979., 947.

72 Handžić, *Bejazići*, ibid., 96.

73 Rasprava o trojici braće: Učenik Abū Ḥasan al-Aš'ari pitao je svoga učitelja Abū 'Ali al-Ġubā'iyā, koji je govorio da je obaveza Allaha da podari ljudima ono što je za njih dobro: - Recimo da imaju tri brata, jedan je nevjernik, drugi je pravi musliman a treći je umro kao dijete. Šta kažeš o njihovom statusu na Āhiretu? Učitelj reče: - Vjernik, dakle, ide u Džennet, nevjernik će u Džehennem a dijete je ipak negdje između njih dvojice. Al-Aš'ari upita: - Ako dijete poželi da ide tamo gdje je otišao vjernik, hoće li mu se dozvoliti? Al-Ġubā'i odgovori: - Ne, jer njemu će se reći: Tvoj brat je zaradio Džennet ibadetom i pokornošću, a ti nemaš ni ibadeta, ni pokornosti. Al-Aš'ari nastavlja sa neslaganjem: - Ako dijete kaže: - O moj Bože, da si mi dao da poživim, poštovao bih Tvoje naredbe i zabrane! Šta bi Allah rekao? Al-Ġubā'i: - Allah će reći: "Da si poživio ti bi bio nepokoran i zaradio bi kaznu. Zato što Sam to znao učinio Sam za tebe dobro što te nisam poživio." Tada Al-Aš'ari upita: - A ako nevjernik u tom slučaju kaže: - O moj Bože, kako Si njemu učinio ono što je za njega dobro a meni nisi? Al-Ġubā'i, koji se naljutio na ova neslaganja, reče: - Tebe je zauzdao šejtan (*waswasa*). Al-Aš'ari reče: - Nije mene zauzdao šejtan nego je mom Učitelju ponestalo riječi. (Vidi: Ahmed Bejadi-zade, *Mağmū'a fī al-Masā'il al-Muntaḥaba*, Süleymaniye Kütüphanesi, "Es'ad-efendi", Istanbul, rukopis, br. 1281, fol. 56a - 57a)

učitelja ‘Ali Džubāija, zatim o esenciji/bitu duše (ماهية الروح), karakteru snova, determinizmu (الجبس), o slobodnoj ljudskoj volji (الاختيار), viđenju Allaha, Mi‘radžu te izlažu stavovi muslimanskih učenjaka o različitim pitanjima iz domena šerijatskog prava, tefsira, hadisa, logike i kulture dijaloga (*ādāb al-munāẓara*). Bejadi-zade je, primijetiti ćemo ako pažljivo pratimo tekst ovoga manuskripta, izbirljivo prilagao citate iz brojnih djela za teme kojima se bavio, tako da ovo njegovo djelo predstavlja svojevrsnu enciklopediju mnogobrojnih pitanja o kojima su pisali islamski učenjaci a koja podstiču istraživača na promišljanje i istraživanje. Iza svakog citata naveo je izvor kojim se služio. Djelo se nalazi u Sulejmaniji biblioteci u Istanbulu u odjeljenju “Es‘ad-efendi” br. 1281.⁷⁴

7. *Rasā’il wa ta’liqāt* (رسائل و تعليقات), predstavlja njegov zbornik traktata i zabilježki.⁷⁵ Postoji dosta jako uvjerenje (Bašagić, Handžić) da se ovdje radi o djelima Ebu Hanife: *Al-Fiqh al-Absaṭ*, *Ar-Risāla*, *Kitāb al-‘Ālim* i *Al-Waṣiyya*, koja je Bejadi-zade pojedinačno komentirao. Postoji mogućnost, misli Handžić, da je neko sakupio određeni broj rasprava od Bejadi-zadeta i Kevakibija i da je toj zbirci dato takvo ime. Ipak, to je samo pretpostavka budući da to djelo po imenu i sadržaju Handžić ne poznaje.⁷⁶ Iako se djelimičan komentar pojedinih odlomaka tih djela nalazi u *Išārāt al-Marām*, prema njihovim mišljenjima Bejadi-zade je pojedinačno komentirao ova djela.⁷⁷ Meni je, za sada, nepoznato da li su negdje sačuvani ovi komentari.

Da je Bejadi-zade uistinu veliki mislilac potvrđuju ozbiljna kritička mišljenja priznatih islamskih autoriteta, polazeći od Mukbilija, Muhibbija i svih drugih koji su izučavali njegova djela do našega Handžića.

Što se tiče doprinosa naših ljudi izučavanju Bejadi-zadeovog ukupnog djela, on je nedovoljan, što svjedoči i to da ga je proučavalo samo nekoliko naših autora i o tome pisali na bosanskom jeziku (Bašagić, Handžić i Šabanović) gdje je on neznatno predstavljen. Ipak, izuzetak čini Handžić

74 Bejadi-zade, *Mağmū‘a fi al-Masā’il al-Muntaḥaba*, ibid. Micro-film u mojoj biblioteci.

75 Mehmed Sureyya, *Siğilli Osmaniyye*, I, Istanbul, 1308-1316 h./1890-1898, 225. U izvorima se ne navodi o kojim se traktatima radi i iz kojih disciplina. (Usp., Handžić, *Bejazići*, ibid., 96)

76 Handžić, *Bejazići*, ibid., 96.

77 Adilović, *Abraz al-Ittiğāhat al-‘Aqādiyya...*, ibid., 102.

koji se šire zanimao, kako ovim autorom i cijelom njegovom porodicom tako i ostalim učenjacima iz ugledne porodice Bejadi-zadea, kojih je u nauci bilo prisutno ukupno sedam: Hasan-efendi, Ahmed-efendi, Mahmud-efendi, Ahmed-efendi I, Hamid-efendi, Hasan-efendi II i Mustafa-efendi.⁷⁸

Works of Ahmed Efendi Beyadi-zade Boshnaq

Ahmed Beyadi-zade Boshnaq has a reputation as a Bosniak classical author. He has contributed to the Aqaid, 'Ilmu'l kalam and Shari'a law.

He was a well known scholar. In the Turkish-Ottoman Empire he occupied the highest teaching and jurisprudential positions.

It is not known that he has written any other work in the field of Shari'a law except Kitabu 's-sakk, which was meant for qadis who were without experience. This work analyzes the skills and arts of the profession of judges; especially steps needed to handle court procedure and to keep the court documentation.

In the field of aqaid, he has written more works. Among them are El-Usulu 'l-munife li 'l-Imami Ebu Hanife and Isaratu 'l-meram min 'ibarati 'l-Imam. His second work made him known in the field of Aqaid as well. In the first work he systematized issues recorded in Aqaid treaties of Abu Hanifa as well as Ahadith from his collection Musnada, related to Aqaid issues. In the second work he gave commentary of the first work.

In this paper another work of Beyadi-zade has been analyzed for the first time and will be presented to the scholars in Bosnia and elsewhere.

All his works, which are kept in different libraries in the world, are in the form of manuscripts. Some of them are kept in the Gazi Husrevbey Library in Sarajevo.

⁷⁸ Handžić, *Bejazići*, *ibid.*, 90-99.

وَأَجْمَدُ الْقَسْوِيَّةِ بَيْنَ الْكَلِمَةِ وَالشَّيْءِ وَرِعَايَةِ لِلنَّاسِ بِشَيْءٍ فَخَرَّدَ فِي الْخِدْيَةِ كَلِمَةً فِي بَابِ
 لَمْ يَبْدَأْ قَدِيمٌ بِسِمِ الْكَلِمَةِ بَلْ لَمْ يَبْدَأْ قَدِيمٌ بِالْمَعْنَى الْجَدِيمِ فَجَاءَ الْكَلِمَةُ بِالْمَعْنَى
 قَدِيمًا لِأَنَّهَا جَاءَتْ فِي وَقْفِ التَّسْبِيحِ كَذَلِكَ

وقف تاجميرام
 رحمه الله
 رحمه الله
 رحمه الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 جَاءَ الْكَلِمَةُ شَيْئًا أَصُولُ الْقَرِينِ بِحِكْمَاتِ كِتَابِ الْكَلِيمِينَ تَمَاسِكًا لِمَا فِي
 الْأَسْحَادِ وَمَصْلَحًا عَلَى مَنْ سَدَّ قَوَاعِدَ الْبِقِينِ بِتَبَيُّنَاتِ خَطَابِهِ
 الْمُسْتَبِينِ تَهْدِيًا إِلَى السَّلْبِ الرَّشَادِ وَعَلَى اللَّهِ وَصْفِهِ الْهَادِي إِلَى
 سُنَنِ سُنَنِ ذَا عَيْنٍ تَبَيُّنَاتِ شَارِعِ الشَّرْعِ لِلْوَرَادِ
 وَالْأَمَّةِ الْقَابِلِينَ لَهُمْ بِأَسْتِنَانِ الْيَوْمِ الْوَرِينِ فِي الْبَيْضِ عَالِمِ
 الْعِلْمِ لِلْقَصَادِ أَنْ يَبْعُدَ فَيُقْوَى الْفِطْرَ إِلَى مَوْلَاهُ أَحْمَدُ بْنُ حَامِ
 الْقَرِينِ حَسَنِ ابْنِ الشَّيْخِ سَنَانِ الْبَيْضِ عَالِمِ الْكَلِمَةِ الْكَلِيمِ
 بِطَبَقَةِ الْبَيْضِ وَلَا زَاكِلَ لَهُ مِنْ بَحْرِ الْقَوَاعِدِ أَنْ عَمَّا ذَا أَنْ
 سَابِقِ الْأَمَّةِ الْقَابِلِينَ فِي أَظْهَارِ أَصُولِ الْقَرِينِ بِالْقَدِيمِينَ
 لِمَصْلَحَةِ الْعِبَادِ وَفَلَاحِ الْعِبَادِ أَمَامِ الْأَمَّةِ الْمُتَمَكِّنِ الْوَقْفِيَّةِ
 التَّهَانِ الْكَلِمَةِ فِي الْكُرْسِيِّ الْقَدِيمِ فِي عَيْنَيْهِ وَمَعْدُ عَلَيْهِ رَوَاقِ الْعَرَفِ
 يَوْمَ التَّنَادِ فَانْتَبَهَ مِنْ بَيْنِهِمْ بِأَمَانَتِهَا عَلَى أَصْحَابِ الْأَمَّةِ
 بِكَمْعَتِ فِي كِتَابِ الْأَصُولِ مِنْ الْقَضَاءِ الْكَلِمَةِ الْأَشْهَرِ وَالْقَضَاءِ الْكَلِمَةِ
 الْأَبْسَطِ وَالرَّسَالَةِ وَكُنَّ فِي الْعَالَمِ وَالْوَقْفِ فَتَلَقَّهَا خَوْلُ
 الْعُلَمَاءِ بِتَصَوُّعِ الْأَعْتِقَادِ وَالْإِعْدَادِ لِنَجَاةِ الْعَالَمِ فَوَقَفَتْ
 فِي كِتَابِ الْمُحَقِّقِينَ مِنْ أَجْلِ الْمُتَقَدِّمِينَ وَالْمُنَازِعِينَ فِي طَوْلَادِ
 أُولَى الْبَابِ وَالْإِجْتِهَادِ وَصَحِيحِ طَوْلَادِ الْمَسَائِلِ بِشَرْحِ بَيْضِهَا
 وَجِدِ الْبِقِينِ وَمَطَالَعِ دَلَالِي رَهْتَدِي بِلَمَعَاتِهَا إِلَى دَقَائِقِ
 أَصُولِ الدِّينِ فِي ابْتِهَاجَاتِ سَامِعَاتِهَا تَمَّ الْقَضَاءُ سَمَكًا
 فِيهَا مِنْهَا جَابِدِيهَا فِي إِشَارَاتِ التَّحْقِيقِ وَاسْتَوَى عَلَى الْأَمْرِ
 الْأَقْصَى فِي تَلَوِيحَاتِ التَّذْوِيقِ فِي رُبُوعِ إِشَارَاتِ نَاطِقِهَا
 دَائِمِ السَّهَادَةِ فَكَلَامِ الْأَمَامِ فِي التَّحْقِيقِ أَمَامِ الْكَلَامِ لِأَبِيهِ
 التَّوْفِيقِ وَلَا مَرَمًا رَمَقَتِ عَيْنُكَ الْعَقْلَ بِالنُّشُوعِ وَالْإِحْتِجَادِ
 لَكِنَّ لَوْرُودِهَا كَسَسُؤَالَ جَلِسَتِ فِي مَنَصَّةِ التَّيْبَالِ
 وَالتَّطْبِيقِ وَلَمْ يَلْمَحْظُ فِيهَا الْجَمْعُ فِي الْأَبْوَابِ وَالتَّطْبِيقِ
 وَطَوْرِيَّتِ دَقَائِقِهَا عَنْ كُلِّ فَاطِرٍ وَقَادٍ وَنَاظِرٍ تَقَادُ فَنَسَائِي
 ذَلِكِ بَعْضُ مَنْ بَضِبَطَهَا عَضِبُوهَا وَفَرَمَهَا وَنَشَرَهَا بَيْضِهَا

تجدد انشور

Išaratu 'l-meram min 'ibarati 'l-imam, Gazi Husrev-begova biblioteka, R-3999, fol. 1^b

تأليف بديع الأسلوب وتصنيف لطيف مشهور بل احسن حديث في تخریج الاحاديث
الحق وودها ناصرا للدين السنيما وى في تفسير المستر باقوا والتأويل شكرا لله سبحانه وتعالى
المعرب بالشيخ محمد المحدث العالم العالم المصنفين قولهم كما واما بجملة ذلك فقد ثبت
بجهدك فيما قصد من التخریج والتصحيح والتصنيف والترجيح المعتمد من زيادة على ما

تدقيق وانقاد واحسن واجاد حرره اصمغ المباد السيد محمد زين العابدين الحسيني الهادي

التيه على نثر المالك والسلا مراه
الحمد لله الذي ظهر حديث الحق على لسان غير الخلق بالصدق محمد المرفوع حديثه على يدي
في كل قديم وحديث فالملسن منه متصل الاسناد كالسيف القاطع اهل الضاد
صلى الله وسلم عليه ما طلعت النزالة ورعت القيصوم لديه وبعد فان من اعنى اجادته
الحنة وشيئا ما كانها يتجاءر بحبه المحبته وصره حته لانه من اجابات منحه الله
بصنيعه بل ان الخيرات حيث اتقن في التخریج وفتح نواع مسك حديث التفسير في
ظاير بسلام من قوتها باسما المجدود لتحمل ما يقينه عند الملك المعبود وهو سلطاننا
المجود بحمد صرحه المؤيد بانواع شربته على مقفى كربه وفقنا الله والمؤلف للمبتدئين
الرضا في نثر الجمال والمستقبل وجماعنى وانا الراجى عفوه وتكافؤ شفاة ليه محمد امين
القاضي في الماضى بكرورم الى غفرله

شكرا لله الذي نزل احسن الحديث ومن صدق رآه حديثنا ودر بنجد بين بحك يعنى
اليس الزهاد يطلبه حثيثا والصلاة والسلام على سيدنا محمد الذي وفي جوامع الكلم فاصح
سبل الهدي ووعدهن جفد الاحاديث ان يكون لثنا واثمها وعلى الله وحبه ودر علومه
واحواله ونقله احاديثه واقواله وبعد فان جامع هذا الاثر المخذود قد بذل جهد في تتبع
شجون الحديث ونسب الحديث من الصحن المنشور والبر المحررة فاخرج في تخریج هذه الاجاد
المصطفوية طرفا تستطوقها الاذواق الصافية شكرا لله سعيه في المجلس وانعم علينا بجزيل
مزايا دوا محمد صلى العاصم في ما هو بكرورم الى غفرله

سبحان من نزل احسن حديث على من ذوى الاجل والنعم واوحى اليه ما اوحى وامره بتجدد النعم
وبعد فهدا كتاب يحوى ما اتصل من نثرنا الى النبي المبرور وما هو موقوف ومرسل ومشهور من الاجاد
التي اوردتها البيضاوى بلا تصريح السند وتعيين الراوى فلهذا في المرافقة حيث تبدد جده
في التخریج والتعديل وعلما يوجد في تلك الصناعة لا تعديل اما في هذا الفن فقد من العزم لاصح واما
في الحفظ والفطن فاسئل اية درج لافضل الله فاه فيما اختصم وباراه بجله الله بجملا على ما
يهواه ما تجد نثر الافواه ودره لست قد اذ الا الاحاد والمتمايز الرسل الا محمد على سنا

القاضي في الماضى بكرورم الى غفرله

عن ائمة الحق والنجلى غفرله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خير فاجحة الكلام، فاختصر الكلام، وختار تحيات الانام
تحيات فختار الانام، عليه وعلى اله الكرام، افضل التحية
والسلام، فالله الفقير احمد بن الحسن البياضي، الرافضي بالقضاء،
لبياضي لما سبق سابق القضاء، الى محبة الثمبيا، صادفت بها
بعض من فاز من قديح الفضل بالمارب، ممن سار ميت فضله
سرا الكواكب، واشتر حديث كماله في المشارق والمغرب
نجال في البال، مع كثرة الاشتغال، نظم نزر من اللوائح جمال
الاشتغال، عار وجم البحث والسؤال، بر من متحدة الخواطر
معجب ظاهر الخواطر، ومونق نحواه للخبر الماهر، لكثرة ما في
من المعنى الباهر، في جل بحث بلبيل من العلوم، وديق المفهوم
لكن متد عنه تراحم الامور، في استصلاح الجوارح البهيرة
مع حصول التشديد، ببعض ميسور، فاكتمت عنه بالسطور
مكتفيا ببيت واحد على البحث والحل مقصور، وثبتت عنيات
القصد بالتماسهم في ثافي الحال، الى حس الغانز، ورفع الاعمال
تسهيلا لاجوان الكمال، برفع كلفة البال، بالفكرة والاشتغال
ثم جمعت اليد ما كتبه المولي المشار اليه في الجواب بالتماس بعض
الاصحاب ليميز القشر عن اللباب قال انباخت في ريبا حتر المقال
هـ قال احمد معلن في عين قال، مشيخا لتسليم والرضوان نال
هـ لا يرحم ولا جهال الاشتغال، عارضنا اشكال اشكال عمسال،
هـ نجال نر من في دامي الحال، فار تجم اشيات نظم بار تجمال،
هـ رافرا في بن بحث للكتاب، ملغرا في البحث تنشيط البال،
هـ طالبات بيان شيم الجواب ضمن نظم فله كالسحر الحلال،
قال المجيب في ريبا حتر المقال
هـ عاد حضورا في حدس الركال، تسلب الالباب بالسحر الحلال،
هـ ان ثنت نقل لبات النوي، هكلن كانت فنون الاختيال،
هـ من علت فوق الدرر، يرض لاه ابعقت طلابها ان لا وصال،
هـ كيف يرجو ميد عناق، العلاء عنكبوت، بجبال الخيال،

١٥٣

El-Bahis we'l'mudžib,

Sulejmaniye Kutubhanesi, Laleli, N°. 3689, Istanbul, prva strana

بسم الله الرحمن الرحيم

يا حسن ما فتحت به الكلام ما افتتح به احسن الكلام مع حمد
 الله الملك الوهاب قد اذقنا من الصوم مناخ الاقلام واكل
 ما استخرج به اللام ما استخرج به اكل المرمه من الصلوة
 والسلاوة على سيدنا محمد خير الانام عليه وعلى اله
 وصحبه الكرام صلوات الملوكة التي قيام الساعة وطهر القيام
 ورجعت فيقول الفقير بعد تم حسام الله بن حسن بين
 الشيخ منان الدين البغدادي عالمهم بالله الكرم بطلقة الضياع
 وحياتهم حتى بل الانعام بعده سواهم تزيل الانتباه فما
 جرى به بين الانتباه وبدا يسر وجه المكاره ولو ايجد وجه
 السيف من انزوي الانتباه فيما اعظم فيه من انتكاس مداة
 من حياض الاعلام امليتها وان الله عه والاسرار من قوس
 الخطا بعد بانتماس بعض الكلام وسيمتسا سويح المظالمات
 ولو اوج المذكرات بما مثل الانعام سبيل ان فصل الملك
 العلم التمدني في كل مقام والتوفيق في كل مقام يستحسنة
 ذكر المنسرون في قوله تعالى وان كنتم في ريب مما نزلنا على
 عبدنا فاتوا بسورة من مثله نريهم ارجاع ضمير مثله الى
 ما نزلنا واني العبد في وجه كون من مثله صفة سورة
 واختلاف في الترتيب فيجوز الاكثر وذا ومنهم ابو القاسم الزنجيري
 في القاموس الذي عناه في الاون والسند لو علم بوجود ستة الاول
 انو لم يلحق بقوله تعالى في نوايسورة من مثله والسبايات
 الجدي الشافي ان الكلام فيه لا في المنزل عليه فحقه ان لا يفتك
 عنه لينسب الترتيب والنظم الثالث انه في طائفة الجيم
 الصغير بن زياد في مثل ما في مروا من بيتا بملقهم ابلح
 في التمدني من انه يقال لهم ليات جومال في بوهذا اخر مثله
 الرابع انه محتمل في نفسه لا بالنسبة اليه لغو نوع
 لئلا يجهت الناس وانجى على ان ياتوا بمثل هذا القران
 لا ياتون بمثله الخامس ان رده الى عبدنا يوههم امكان
 صوره عند ان يكون على صفة السان من لا يلام بقوله

لا دعوا

سنة الفجر الحرام

الحمد لله الذي جعل علم الصلوة باب المعاش والبر والصلوة والسلام على محمد
 المبعوث بالنبوة الكريمة التي كانت الامانة يوم يؤخذ الحجر من باب التواصي والاقوام
 وعلى الصلوة والصلوة الكريمة بذلوا جهدهم في طاعة الله ورسوله والصلوة والسلام
 اربابها علم حرفة روت وطاهر واصحاب فهم وادعيانها وبها دور كمالها وقضا
 سالك وزوره ولانته منسك اولها فانه علم صلوة لازم ومهم اولها الكرمي علم
 صلوة بعبود فصلها او يذو وتوسيد وحرر ابيد كرمي جج وسجلته في توفيقها بعبود
 ربط قوتها وفهمها الرباط الجوامد الشاه عماره تركي صلوة تحتاج اولها بغير كفاية
 اضغقت العباد فقر القضاة حضرة علمها واعبدي دار خلافة القضاة كفاية استاذها
 تنوونها بولوب اوقات انضابت انجيوب الكثر ازانده حجة مذكوره ده وسائر
 محاكم بلدانده خدي خفي الاطراف اعطاف جديته مفارقت ابرمه وعلما نظام
 خصوصا عمده ووحيد الكرمي حرمه وفضلها بياني زاده العبد الذي حوزت كفاية
 او لمغذ انشاك بده ووسن وفا بلك سوادتي فقط وترتب اورزه جمع

وغيره

